

Én nem tudom, hogy a magyar nyelv mily tendenciáknak engedelmessé válott az elmúlt időkben. A magam részéről most csak egyetlen szó, az „*atya*” jelentését és hangulatát venném szemügyre példaként, hogy az ünneplés miként alakulhat át ironikussá.

Messziről indulva: a Biblia atyának nevezi a Teremtőt, a mindenség megalkotóját. Ezt aligha vélhetjük gúnyosnak vagy humorosnak; ebből a felsorolásból: *fater-apa-ata*, talán világosan kitetszik, hány fokozata is van a tiszteletnek. A lényegében azonos jelentésű szavak destruktívól és lekicsinylőből méltóságtelivé változnak át.

A patriarchákat: Ábrahámot, Izsákot és Jákobot csakis a tisztelet teljes hiányával vagy vicces szándékkal nevezhetjük ősatyá helyett ősfaternek. Kétségtelen azonban az is, hogy egy gyermek napjainkban a legnagyobb szeretet és tisztelet hangján sem szólítja apját atyjának, míg ez mondjuk egy évszázaddal ezelőtt elképzelhető (és ajánlott) volt.

Az „*atya*” egyes vallásokban megőrizte bibliai jelentését; a katolikus hívő például a malícia legcsekélyebb jele nélkül szólíthatja a papot atyának, nevezheti a pápát szentatyának. A MaNes vagy Eörsi István ilyet sosem tesz, nyilván az elsősorban az öntudat mián. Az ő nyelvükre a Woytila úr jön automatikusan és kikerülhetetlenül. Ebben nem találhatunk kivétlivel. A szülői gyámkodást szégyenlő ifjak körében ugyanezen indítá-

Én nem tudom... (Hová tűntek az atyák)

tásból a „*fater*” vagy az „*ösöm*” kifejezés divatozik, azzal az alapvető különbséggel, hogy ez a „*méltóságcsökkentés*” nem mindig mond ellent a szeretetnek.

Kétségtelen, hogy az *atya* szó a magyar sajtóban az ötvenes évek elején és jelenleg is gyakran szerepel. „A népünk szeretett atyja” kifejezést bizonyos időszakokban senki sem szánta mulatságosnak. Ruffy Péter szeretett kollégám és atyai(!) barátom egyszer megmutatta nekem egy kéziratát, amelyben Rákosi Mátyás és a komlói bányászok találkozását örökítette meg. Rákosi az általa ellenőrzött anyagon gyöngybetűvel egyetlen változtatást eszközölt: *a népünk atyja szavak közé* a „*szeretett*” szót *toldotta be*, mivel úgy vélte, hogy népünknek szeretett atyja ő. Mindez halálosan komolyan, a humor legcsekélyebb jele nélkül történt. Az egész csak később vált viccessé, amikor a tragédiák már-már a múlt ködébe veszttek.

Ma az *atya* szó két változata dívik a médiában. *Honatyá és alapító atya*. A honatyá akkor kerül elő a hírlapíró szótárából, amikor restelli ismételtetni a képviselő kifejezést. Olyan ez, mint amikor Görögország helyett *napfényes Helaszt* mond, vagy nagy kínjában *a juhnyájt „gyapjas seregnek”*, az *Alkotmánybí-*

róságot pedig „*taláros testületnek*” nevezi. A stílárius kín ellenére a honatyá szó kétségkívül tartalmaz egy árnyalati lelkisnyílást, bár használatának jogosságát bizonyos hagyományok is erősítik. De például megszólításként a *honatyá* új aligha helyettesítheti a képviselő urat. Rákosi atyasága nem öröklődik.

A másik médiakedvenc: az alapító atyák, alapító atya. Itt a tekintélyelvű alapjelentés kétségkívül átbillen egy másik tartományba, ahol a lekicsinylés, a gúny és az ironia honol. Ezt a szóösszetélt amerikai minta alapján alkotta meg, forgatta ki később tisztes értelméből a magyar média Lakitelek emlékére. Ez a sztereotípa mindig akkor került elő, amikor az MDF szakadozott, szétesett vagy kudarcot vallott. Ilyenkor a baloldali sajtó elégedetten nyugtázta, hogy fogynak az alapító atyák, egymás után dobják be a törülközőt, alapítanak új pártot, vagy tűnnek el a politika színpadáról. Az SZDSZ alapító atyáiról nem szól a fáma, őket inkább „*magnak*”, mégpedig „*kemény magnak*” nevezik, amely szilárdságából, köhéziójából semmit sem veszít.

Pedig a tény valójában az, hogy *a kemény mag és az alapító atyák már-már atavisztikusnak tetsző küzdelme* 1990 két nagy pártját két választási ciklus után szinte a tönk szélére sodorta.

Hogy mindebből mit őriz majd meg a történelem, s miként alakítja tovább önmagát a nyelv, én nem tudom.

Kristóf Attila